

РАННОТО ДЕТСКО РАЗВИТИЕ – ДЕТЕРМИНАНТА НА ЗДРАВЕТО И КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ В СЪВРЕМЕННОТО ОБЩЕСТВО. ДИЗАЙН НА ПРОУЧВАНЕТО И ФАКТОРИ, ОКАЗВАЩИ ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ НЕГО

Екатерина Вълчева¹, Теодора Димитрова¹, Николай Михайлов²,
Десислава Ванкова³

¹*Катедра хигиена и епидемиология, Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна*

²*Катедра по икономика и управление на здравеопазването, Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна*

³*Катедра по социална медицина и организация на здравеопазването, Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна*

EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT – A DETERMINANT OF HEALTH AND QUALITY OF LIFE IN THE MODERN SOCIETY. STUDY DESIGN AND INFLUENCING FACTORS

Ekaterina Valtcheva¹, Teodora Dimitrova¹, Nikolay Mihaylov²,
Desislava Vankova³

¹*Department of Hygiene and Epidemiology, Faculty of Public Health, Medical University of Varna*

²*Department of Economics and Health Care Management, Faculty of Public Health, Medical University of Varna*

³*Department of Social Medicine and Health Care Organisation, Faculty of Public Health, Medical University of Varna*

РЕЗЮМЕ

Прочувването се фокусира върху значимостта на ранното детско развитие (РДР) като детерминанта на здравето и качеството на живот (КЖ) в съвременното общество. Дизайнът на изследването изразява виждането на авторите за етапите, които в тяхната логическа последователност водят до създаване на стандартизиран инструмент с практическо приложение. Разкриват се факторите, влияещи върху дизайна и продължителността на изследователската дейност. Крайната цел е формиране на единна профилактична среда за РДР чрез интеграция и координация на индивидуалните и колективните субекти (родители – деца – специалисти) в общността.

ABSTRACT

The research focus of the study is on the importance of early childhood development (ECD) as a determinant of health and the quality of life in the modern society. The study design reflects the authors' expertise regarding the research stages that in their logical sequence will result in the development of a standardized instrument with practical application. The factors influencing the study's design and duration are investigated and presented. The ultimate scientific goal is to create a united preventive environment for early childhood development by achieving integration and coordination of individuals and collective entities (parents-children-specialists) in the community.

Ключови думи: ранно детско развитие, качество на живот, дизайн, фактори, единна профилактична среда, стандартизиран инструмент

Keywords: early childhood development, quality of life, research design and influencing factors, united preventive environment, standardised instrument

ВЪВЕДЕНИЕ

Изследването се фокусира върху значимостта на ранното детско развитие (РДР) като детерминанта на здравето и качеството на живот (КЖ) в съвременното общество. Ранният живот е доказан като период с незаменими възможности за подобряване на здравето и КЖ през целия жизнен цикъл. Всички съвременни проучвания и анализи показват, че в ранна детска възраст околната среда има много по-голямо въздействие върху здравето и болестите, отколкото генетичните фактори. Научно-обоснованият и интердисциплинарен подход към развитието на детето предполага необходимостта от формиране на единна профилактична среда за РДР с ключови роли в нейното изграждане на родители, специалисти, общност. Провежданото изследване ще даде нови познания за родителската компетентност, експертната дейност и обществените нагласи за значимостта на РДР. В резултат на това ще се подготви полезен модел на стандартизиран инструмент като средство за успешното създаване на единна профилактична среда в периода на РДР. Тя ще допринесе по специфичен начин за промоция на здравето в обществото и постепенно снижаване през годините на рисковите фактори, оказващи влияние върху РДР и благополучието през целия живот.

ОСНОВНА ЧАСТ

Целта на изследването е изучаването и анализирането на: процесите, характеризиращи РДР и познанията за него като детерминанта на здравето и КЖ; капацитетата на субектите, участващи в него; възможностите за повлияване на обществените нагласи и родителска отговорност за значи-

мостта на периода на РДР чрез създаването и прилагането на стандартизиран инструмент. Концепцията за ключовата роля на семейно ориентирания подход при промоция на здравето в обществото и в конкретната общност вече е трайно утвърдена в световен и национален план. Затова в проучването се подхожда холистично към РДР и се свързват в единно и взаимно допълващо се цяло нуклеарното и разширеното семейство, експертното познание и опит, ресурсите на общността, навременното идентифициране на рисковете за РДР. Настоящото научно изследване е фокусирано върху информираността на родители, специалисти и общност за значението на тези ключови елементи за РДР. За първи път се изследват и анализират едновременно обществените, експертните и родителските нагласи за значимостта на периода на РДР. Търсят се пресечните точки на различните нива на компетентност и на разбирането за РДР в контекста на специфичния културен модел, националните приоритети (1) и действащи политики в България за РДР през последните 5 години (2). Научната хипотеза отговаря на съвременните световни научни виждания за РДР (превенция и интервенция) и за значимостта на първите 1 000 дни от живота на детето, в унисон е със стратегията на СЗО за превенция на детското здраве (до 5-годишна възраст) в семейни условия и в обществото (3,7,9,10). Тя е в пряка връзка и с поставените от ООН глобални цели за устойчиво развитие (6) и напълно отговаря и на трите ключови изисквания на СЗО за промоция на здравето: добро управление на здравето; здравна грамотност; здрави градове (11,12).

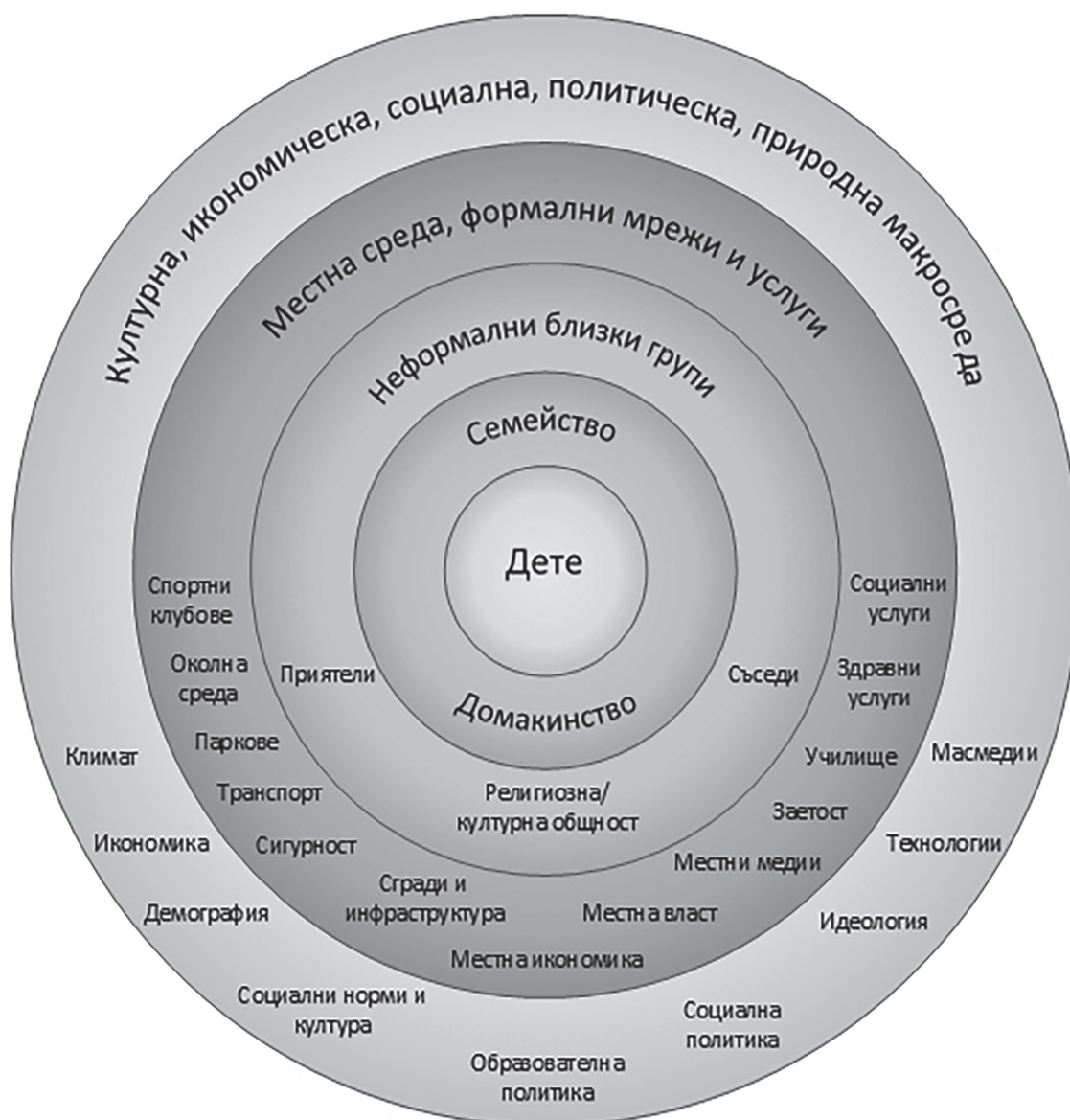
Едновременно с това е актуална и координира както със съвременната науч-

на концепцията на Wild за експозома (8) – с тезата за съвкупност от експозиции и динамичност (с особено значение на експозицията през ранния живот), така и с концепцията на Bronfenbrenner (4) за социална екология на детето (Фиг. 1).

Проучването се основава на количествени и качествени социологически методи, чрез които се анализират едновременно обществените, експертните и родителските нагласи. Планира се резултатите да доведат до разработването на иновативен, практически приложим, стандартизиран инструмент за навременно идентифициране на рисковете за РДР.

Обект на изследването са общностите на родителите, специалистите, неправителствените организации (НПО), без които е невъзможно да се формира единна профилактична среда за децата от 0 до 3 г. В социалното пространство, поради спецификата на дейност, те са и субекти с пряко или косвено участие в процеса на РДР и могат да изпълняват ролята на социални детерминанти за здраве и КЖ.

Дизайнът на настоящото изследване (Фиг. 2) включва следните основни етапи като всеки от тях съдържа конкретни и последователни подетапи:

Фиг. 1. Социална екология на детето (адаптирано от Scott, Laing, & Park (5))

Фиг. 2. Дизайн на изследването

Инструментариумът на изследването е разработен въз основа на иновативно комбиниране на утвърдени подходи и методи. Алгоритъмът кореспондира с поставените цели и задачи и затова е структуриран чрез следните етапи:

1. изследвана съвкупност/общност (родители, специалисти, НПО);
2. обхват и подходи за подбор на единиците за изследване;
3. методи за набиране на емпирична информация.

Първата изследвана общност е на родители с обхват на територията на гр. Варна – набиране на информация за субективния свят и за поведението на респондентите през призмата на капацитета на семейството и нивото на информираност. Втората изследвана общност е с регионален/общински обхват на специалисти/експерти: лекари, психолози, логопеди, социални работници – набиране на информация от респондентите през призмата на експертната компетентност и нивото на информираност. Третата изследвана общност е на НПО с национален и регионален обхват. Към първите две изследвани общности се прилагат едни и същи качествени социологически методи, което определя и едни и същи насочващи въпроси за дефиниране на областите на интерес. За постигане на по-разнообразни и надеждни резултати, за тяхното съпоставяне и с цел кръстосана проверка на информацията (cross-check) за първата изследвана общност се използва и количествен социологически метод – допитване (анкета). За прецизността на изследването и детайлен анализ на данните е предвиденият за третата изследвана общност контент-анализ на печатни и електронни медии (количествен социологически метод) и наблюдение чрез участие (включено наблюдение) на изследователите, директно в общността, за определен времеви период (качествен социологически метод). Областите на проучване за трите изследвани общности са: 1) възприетия на значимостта на РДР (ключови елементи – пълноценно хранене, здрав-

на грижа, стимулираща грижа, ранно образование, закрила); 2) нагласи и доверие на родителската общност по оста „родител – дете – специалист” към специалистите, ангажирани с РДР (разпознаване на характерното за възрастта физическо, невропсихическо, емоционално развитие и социализация, ефективен контакт/общуване с детето в довербалния и вербален етап на развитие, родителска компетентност в сътрудничество със специалиста, преценка за корекционна работа с детето); 3) рисковите фактори, оказващи влияние върху РДР и благополучието през целия живот (влошен здравословен статус на родителите; ниско ниво на хемоглобина на майката в периода на бременността; вредни/нездравословни навици на майката, увеличаващи риска от преждевременно раждане; условия на труд на бъдещата майка, несъответстващи на хигиенните норми и увеличаващи риска от преждевременно раждане; хранене в кърмаческа възраст; ранна емоционална занемареност; режим; безопасност); 4) полезност и необходимост от създаване на единна профилактична среда за РДР (създаването на единна профилактична среда и значението на нейните съставни; ранните преживявания на детето и влиянието, които оказват влияние върху развитието на мозъка; развиваща грижа като подкрепа за родителите и децата).

Представеният дизайн на проучването го позиционира в полето на изследователската работа едновременно като описателно, срезово и смесено (количествено и качествено). Тази триизмерност на вида на проекта е определящ фактор, оказващ влияние върху неговия дизайн и продължителност. Времевите параметри на проучването са в пряка връзка с другите значими фактори – реалностите на средата, в която работим (микро- и макросреда, вътрешна и външна) и ресурсите, с които разполагаме за тази цел. Те от своя страна е възможно да повлияят на факторите управление на проекта, съобразно с нововъзникнали причинно-следствени връзки/взаимоотношения, и вид на данните, които очакваме да съберем. Това от своя страна може да

рефлектира върху обхвата и подхода към респондентите при набиране на информация както за нивата на компетентностите, нагласите и доверието по оста „родител – дете – специалист” за РДР и рисковите фактори, оказващи влияние върху него и благополучието през целия живот, така и върху разбирането за полезност и необходимост от създаване на единна профилактична среда за РДР. Предвиждането на всички фактори, оказващи както положително, така и негативно влияние върху изследването, предполага създаването на навременна логистика за неговото устойчиво провеждане и успешно приключване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Очакваните резултати от научното изследване имат потенциал да бъдат приложени в науката и практиката чрез разработването на конкретни материали с практико-приложна значимост. Те ще са полезни за ежедневната експертна дейност и родителска компетентност чрез създаването на методика за установяване, оценка и предотвратяване на рисковите фактори, оказващи влияние върху РДР и благополучието през целия живот. Въз основа на методиката ще се създаде полезен модел – стандартизиран инструмент, отговарящ на критериите: приложим, персонализиран, семейно-ориентиран, интердисциплинарен, ефективен. Инструментът очаквано ще повлияе на обществените нагласи, родителската и експертна компетентност по оста „родител – дете – специалист”, ще спомогне за синхронизирането на разнопосочната информация за значимостта на РДР като детерминанта на здравето и КЖ в съвременното общество. Успешното приложение на инструмента в практиката ще гарантира възможността за създаване и изграждане на единна профилактична среда в периода на РДР в контекста на промоцията на здравето.

Изследователският проект се осъществява със съдействието на Фонд „Наука” към Медицински университет – Варна.

ЛИТЕРАТУРА

4. Аврамова-Тодорова, Г. Политики за ранно детско развитие – ефективни практики и предизвикателства. *Eastern Academic Journal*, 4/2016, 86-93.
5. Атанасова-Трифенова, М. Стандарти за развитие и учене в ранното детство: от раждането до три години. София: Булвест, 2000, 2014.
6. Насоки за пълноценна грижа през първите 1000 дни от развитието на детето. WHO/UNICEF, 2018.
7. Bronfenbrenner, U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press., 1979.
8. Scott, K., Laing, P., & Park, J. *Housing Children: South Auckland. The Housing Pathways Longitudinal Study*. New Zealand, University of Auckland., 2016.
9. WHO. *The Global health observatory*, 2020. <https://www.who.int/data/gho/data/themes/sustainable-development-goals?lang=en>
10. WHO. *Health topics. Early child development*, 2019. <https://www.who.int/topics/early-child-development/en/>
11. Wild CP. *The exposome: from concept to utility*. *Int J Epidemiol*. 41(1):24–32., 2012.
12. World Health Organization. *Don't pollute my future! The impact of the environment on children's health*, 2015.
13. World Health Organization/UNICEF. *Nurturing care for early childhood development: Linking survive and thrive to transform health and human potential*, 2019.
14. World Health Organization. *What is health promotion?*, 2016. <https://www.who.int/features/qa/health-promotion/en/>
15. World Health Organization. *9th Global Conference on Health Promotion*, 2016. <https://www.who.int/healthpromotion/conferences/9gchp/about/en/>

Адрес за кореспонденция:

Екатерина Вълчева
Факултет по обществено здравеопазване
Медицински университет - Варна
ул. Марин Дринов 55
9002 Варна
e-mail: rum_ek@abv.bg
